

14 februari fyllde Ekologiska Lantbrukarna 20 år, liksom även KRAV en vecka senare. Under året kommer vi att uppmärksamma jubileumet med en rad artiklar som ska teckna bilden av en fantastisk historia, från kamratnätverk till välsörd organisation med internationell räckvidd. Vi anpassar oss till en konventionell berättarteknik och börjar från start.

Ekologiska Lantbrukarna

Så började det

20 år

Ekologiska Lantbrukarnas första år bjuder på en historia som motsvarar alla fördomar. Men som också visar på det äkta engagemangets förmåga att spränga gränser och åstadkomma det omöjliga.

ANN-HELEN
MEYER von BREMEN

De var precis allt det där man beskyllde dem för – unga, vänstervridna miljöaktivister med ringa förankring i jordbruket, men de var betydligt bättre på att organisera sig än vad omvärlden hade förväntat sig. Ingen trodde då att Sveriges ekologiska lantbruk 20 år senare skulle vara ett av världens mest utvecklade och att Ekologiska Lantbrukarna skulle vara en riksorganisation att räkna med.

Det har gått 20 år sedan som Ekologiska Lantbrukarna bildades, då under namnet Alternativodlarnas Riksförbund (ARF). Vad var det för tankar och drömmar man egentligen hade och hur blev verkligheten? Ekologiskt lantbruk har talat med fyra av dem som var med när det begav sig – Staffan Ahrén, Inger Källander, Gunnar Rundgren och Marianne Schönning.

Världsförbättrare

Vad var det för människor egentligen som tog steget att på allvar utmana det etablerade jordbruket? Ja, om sanningen ska fram så var de en samling världsförbättrare som inte precis hade sina rotträdar djupt ner i myllan, utan snarare i den akademiska medelklassen i stan.

– Visst var det så. Jag vill minnas att Jörgen Hedeås i Värmland var ganska ensam om att vara traditionell bonde, säger

Staffan Ahrén på Husa Gärd.

Han blev ARFs första ordförande och stod med benen i båda lägren, pappa var också bonde men Staffan har även ett förflutet som akademiker, vänster och engagerad i miljörelsen. Tar man bort bondespåret, så var det en bakgrund som han delade med många andra.

Gunnar Rundgren, nu ordförande i IFOAM, berättar hur han vid den här tiden satt i fängelse som vapenvägrare, men fick permis för att gå på en kurs i ekologisk odling. Där träffade han Kalle Källander och tillsammans med Bengt Carlsson skulle dessa tre komma att bygga upp KRAV. Mer alternativt än så blir det kanske inte!

Det var många av dem som drömde alternativa drömmar, drömmar om ett annat samhälle. Gunnar och hans fru Kari Örjavihs vision var att göra jorden lite grönare och till en lite trevligare plats att leva på. De ville vara självförsörjande och inte bara konsumera när de tillsammans med två andra personer köpte gården Torfolk i Värmland. Staffan Ahréns drömmar handlade om att få kretsloppet att gå ihop och att utveckla alternativa energikällor. Inger Källanders vision var att med hjälp av ekologisk odling göra något åt jordbruksgifternas fördelser i framför allt fattiga länder, förutom att hon var mycket intresserad av djur och hälsosam mat. Marianne Schönning ville bedriva miljöarbete i praktiken

Mjölkbonden Jörgen Hedeås som utställningspojke och i naturlig upplaga vid alternativodlarnas monter på Elmia 1988.

och det fick henne att överge planerna på att bli forskare och i stället tillsammans med maken Per och svägerskan Karin ta över föräldragården i Hälsingland och bli mjölkproducenter.

Miljöfrågorna var brännheta vid den här tiden och låg i botten på engagemanget.

– Det var rätt turbulent år i slutet av 70-talet när det gällde miljön. Det var till exempel första gången som Laholmsbukten la av och dog. Jag är själv från Halland och för mig var det rätt omskakande, berättar Marianne Schönning.

Ultuna träffpunkt

Det var nu som det på allvar började gå upp för allt fler att jordbruket faktiskt hade del i miljöproblemen och det var något som Marianne och en del av hennes studiekamrater på Ultuna diskuterade ivrigt. Där fanns bland annat en livaktig miljögrupp som höll studiecirkelar i ekologiskt lantbruk. Flera av dem som sedan kom att engagera sig, kände varandra sedan tiden på Ultuna. Kanske var det också därför som hon och Karin Höök (numera akademiagronom på Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien) till deras stora förvåning lyckades starta en ny kurs på fem poäng.

– Den hette något i stil med "Odlingssystem särskild kurs med tonvikt på icke konventionella odlingssystem". Vi ville att det skulle heta alternativ odling, men det var ju så farligt att säga på den här tiden, berättar Marianne.

Ja, det fanns en enorm sprängkraft i att ens tala om att det fanns ett annat sätt att bruka jorden och den sprängkraften finns till viss del kvar, vilket märks inte minst under de senaste årens uppståndelse kring KFs reklamfilm. Inger Källander berättar att när hon första gången träffade och presenterade sig för dåvarande LRF-ordföranden Hans Jonsson, så släppte han hennes hand som om han hade bränt sig. Men efter ett långt samtal började Jonsson

ARFs första styrelse valdes den 12 februari 1985. I övre raden: Gunnar Rundgren, Staffan Ahrén (ordförande i 8 år), Jörgen Hedeås. I undre raden: Bengt Carlsson, Lasse Helander och Henry Karlström. Med i styrelsen men ej på bild var också Jonny Svensson och Åke Persson.

lyssna och numera är hans gård också omställd.

Men det fanns också de som stod utanför men ändå stödde det ekologiska lantbruket. Konsum, som redan nämnts, spelade en stor roll. Där fanns också stödet från miljörörelsen som pressade på socialdemokraterna och det fanns under alla år en liten grupp på Ultuna som också trodde på idéerna.

Om någon som hade dokortitel eller professorstitel sa att det fungerade, så betydde det något, säger Staffan Ahrén.

Bland många andra nämner också Marianne Schönning Margaretha Winberg, Göte

Fridh på Jordbruksverket och Torsten Andersson, tidigare VD för LRF och sedan ordförande för KRAV som har betytt mycket på olika sätt. Staffan Ahrén tänker spontant på Carl Johan Lidén på Jordbruksverket.

Duktiga organisatörer

"Aktivisterna" visade sig vara duktiga på att organisera sig. Prata hade de fått nog av. Nu ville de få något gjort.

– Vi tog en fråga, den viktigaste, körde den och när vi fått igenom den efter två år tog vi nästa. Hade vi gått på uppvaktning med tio frågor, hade det inte gått. Då hade de glömt bort hälft-

ten och dessutom hade vi överlätit till dem att göra prioriteringarna, säger Staffan Ahrén.

Väldigt tidigt visste man också vad som behövde göras – bygga upp kunskap kring odlandet, starta en trovärdig kontroll och skapa en marknad för produkterna. En viss grund var redan lagd. Innan ARF bildades fanns tre organisationer; Biodynamiska Föreningen, Förbundet Naturenlig Odling och Förbundet Organisk Biologisk Odling, FoBo.

Inger och Kalle Källander var med om att bilda FoBo i samband med att de arrenderade sin första gård 1973. De hade ing-

SPECIALISTEN PÅ

GRÖNSAKSODLING

Vi har ett stort utbud av frö till ekologisk odling, både obetad och ekologiskt odlad. De sorter vi marknadsför är provade under svenska förhållanden och ska hjälpa Dig att få en vettig skörd av god kvalitet som är lätt att sälja!

Förutom frö av grönsaker, blommor och vall har vi ett stort sortiment av tillbehör: Fiberduk, plast, Plantek odlingsbrätte, Munkforshackor, såmaskiner mm

Vill Du veta mer kontakta oss!

Mogatan 6, 254 64 Helsingborg • Tel 042-25 04 50 • Fax 042-25 04 60

ARFs första viktiga uppgift var att bilda KRAV. Grundarna var Bengt Carlsson, Kalle Källander och Gunnar Rundgren. (Här ett av de första mötena hos Källanders på Sörtorp).

en direkt bondebakgrund men hade gått någon kurs och Inger kände att det behövdes en organisation för att samla erfarenheter, sprida och lära ut odlandet. FoBo blev plattformen för det.

Kunskapsjakt

Under många år var jakten på mer kunskap en väldigt viktig uppgift, både under de tio åren innan ARF bildades och därefter. Kontakten med forskarna var intensiv. Det anordnades kurser och skrevs artiklar och böcker i ämnet. Inger Källander slet med sin första bok på 500 sidor under fem år (1985-1989) fast hon egentligen inte kunde skriva någon bok, som hon själv uttryckte det. Det handlade

mycket om att bevisa för omvärlden att det faktiskt gick att bruka jorden på det här viset och det fungerade samtidigt som ett sätt att värva fler. Inte minst handlade det om att lära sig själv, eftersom många var rätt gröna som jordbrukare.

– När vanliga bönder träffas så pratar de ofta om andra saker än jordbruk, som TV-program och annat. Men när vi träffas, pratar vi alltid om jordbruk, säger Staffan Ahrén och skrattar.

För inte nog med att de skulle starta en ny organisation, många startade också nya företag och helt nya arbetsliv. Det fanns ingen rådgivning och de behövde all kunskap de kunde få. De fick lära sig genom egna miss-

tag eller genom att prata med andra lantbrukare.

– En natt när vi slitit med en besvärlig kalvning sa jag och min make Per till varandra: "Vi behöver inte hoppa bungy jump!". Det här var livet på riktigt, säger Marianne.

Intressekonflikt

FoBo fick fler medlemmar, inte minst lantbrukare och andra yrkesodlare, men efter ett antal år började yrkesodlarnas och fritidsodlarnas intressen att kollidera.

– Vi insåg att om vi skulle kunna utvecklas var vi tvungna att utveckla lantbrukssidan och marknaden, säger Inger Källander.

Mycket av försäljningen skedde på torg, egna gården och via de Matfronter som var aktiva vid den här tiden, ideella föreningar som fungerade som en uppsamlande länk mellan ekoproducenter och konsumenter.

På Torfolk Gärd utanför Munkfors stod Kari Örjavik och Gunnar Rundgren och packade Matfronts-kassar som sedan kördes runt många mil, och de började inse att det kanske vore bättre om ekomaten också såldes där den övriga maten fanns. Samtidigt ville Konsums medlemmar ha "giftfri" mat och Konsum startade "Lanthandeln", en föregångare till Änglamark.

Historiskt marknadsmöte i Värmland i december 1984 där deltagarna beslutade bilda ARF. Drivande i diskussionen var Gunnar Rundgren och Staffan Ahrén.

Konsums motkrav var att de ville handla från en part, inte många odlare, och att det skulle finnas någon form av certifiering gentemot konsumenterna. Kari, Gunnar och ett tiotal andra odlare startade 1983 den första ekologiska försäljningsorganisationen, Samodlarna Värmland, som kom att stå modell.

Liknande tankegångar var man inne på i SAO, Samarbetsgruppen för Alternativ Odling, som bildats 1981 och var just en plattform för samarbete mellan de olika odlarföreningarna samt Miljöförbundet (senare Miljöförbundet Jordens Vänner).

Flera tänker samma tankar, och under 1984 kallas det till odlarmöten, på Husa, Torfolk och Källanders Sörtorp. Under ett av dessa möten bestämmer man sig – det behövs en ny organisation för yrkesodlare. I februari 1985 är ARF ett faktum. Marknad, politik och kontroll var de viktigaste områdena. Gunnar Rundgren fick i uppdrag att tillsammans med Kalle Källander och Bengt Carlsson ägna sig åt kontrollen och Gunnar var KRAVs VD fram till 1993.

– Så här i efterhand kan man undra varför man höll på med något så själlöst som kontroll, men KRAV har betytt oerhört mycket för utvecklingen, säger Gunnar.

Fick göra allt själva

Det etablerade jordbruket var inte intresserat av ett samarbete. Precis som Livsmedelsverket, Konsumentverket och Lantbruksstyrelsen (dåvarande Jordbruksverket) hade sagt nej till att sköta kontrollverksamheten, så sa de etablerade företagen nej till att sköta försäljningen. Man fick göra det själv. Samodlarna Sverige växte fram med försäljning av potatis och grönsaker. Sedan kom Samodlarna Spannmål och Ecotrade för spannmål. Uppodlarna bildade Ekokött som höll i allt utom slakten som skedde hos Farmek. Ekokötts försäljning togs sedan över av Farmek, sedermera Swedish Meats. Och i

Per Baumann, tidningen Alternativodlarens redaktör 1985-89, tackas av Staffan Åhrén för troget (och ofta nattligt) arbete.

1990. Samspänn nybildat. Fr Anneke Svantesson, Kjell Sjelin, Göran Ekblad, Nisse Vestin och Staffan Åkerman.

Gunnar Rundgren informerar Jordbruksminister Mats Hellström vid ett besök på KRAV 1990.

Litti le Clercq, Alternativodlarens andra redaktör.

Kari Örjavik under många år en drivande kraft inom Samodlarna.

ARF:s styrelse 1990. Gunnar Rundgren, Ola Klövermark, Nils Möller, Benny Melin, Thomas Larsson, Staffan Åhrén, Marianne Schönning, Anders Sandborg samt förbundssekreterare Inger Källander.

Några av styrelseledamöterna 1992. Liv Ekerwald, Ulla Johansson, Staffan Åhrén, Marianne Schönning, Inger Källander (förb. sekr.), Charlotte Norrman och Thomas Larsson.

SAO – samarbetsgruppen för Alternativ Odling samordnade organisationernas jordbrukspolitiska arbete. Henry Karlström, Inger Källander, Lennart Salomonsson och Åke Persson i arbetsmöte.

Värmland la Jörgen Hedeås grunden för Ekomjolk, innan mejerierna tog hand om det.

Man fick under flera år göra jobbet själv, på både gott och ont.

– Visst var det bra att inte LRF var inne och petade, men i backspejeln så tycker jag ändå att de skulle ha varit mer engagerade. Vi är ju alla medlemmar hos LRF, men fick ändå aldrig några pengar för ekologisk odling. Däremot är vi med och betalar till Sigill-märket och en del av alla de miljarder man petat in till Spira. Jag kan nog tycka att det börjar bli läge att få lite valuta för pengarna inom LRF. Att man inte ska låta spannmålsodlarna bestämma allt, säger Staffan Åhrén.

Räknades inte av LRF

Han berättar om ett möte med LRFs ledning 1992. LRF hade precis lanserat kampanjen "På väg mot världens renaste jordbruk" och nu undrade man från

LRFs sida om inte detta skulle slå undan benen för det ekologiska lantbruket.

– Jag förklarade att vi faktiskt såg oss som en del av det svenska jordbruket och att vi utgick från att det var vi som var det goda exemplet och oss de syftade på. Sedan satt vi en timma och diskuterade om vi tillhörde svenskt jordbruk eller inte, men efter det så kom det ändå en in- vit till samarbete, säger Staffan.

Just bristen på pengar minns han som ett ständigt problem. Därför var det ett lyft när man fick det första bidraget 1989. Dåvarande jordbruksministern Mats Hellström åkte runt på valturné och lyfte den ekologiska odlingen som sin gröna fråga, vilket resulterade i ett förslag till omlägningsstöd, men bara till de nya producenterna.

– Vi tyckte det var orättvist att inte de befintliga odlarna skulle få något så vi gick ut med en pressrelease, där vi hotade med att ställa in leveransen av KRAV-

varor under valveckan om det inte blev mer rättvist. Det tog inte många timmar förrän vi hade Hellström på telefon, och sedan kom hans pressekreterare Michael Sohlman (numera VD i Nobelstiftelsen) ner och vi gjorde upp det, berättar Staffan Åhrén. Därmed hade man fått sitt första stöd.

Framgångsrikt hugskott

Nöjd känner han sig också med att han kläckte idén till tio-procentsmålet, vilket riksdagen tog 1993. Det innebar att tio procent av åkerarealen skulle vara ekologiskt odlad inom sju år. Fast egentligen var det fem procent som man kommit överens om. Strax innan Staffan Åhrén och sekreteraren Litti le Clercq (numera informatör på miljöavgiftskansliet, Stockholms Stad) skulle presentera förslaget för jordbruksminister Karl Erik Olsson, avslöjar Litti att hon ändrat till tio, eftersom det lät så futtigt med fem...

– Det som har varit bra är det stora måttet av enighet som vi har haft i den här branschen i Sverige och att vi även har hållit en vettig balans mot LRF, särskilt om man tittar på andra länder där det är öppna sår mellan ekologiskt och konventionellt. Samtidigt har det ju inneburit att radikaliteten fått stryka lite på foten. Jag tror också att det var rätt att inom KRAV samla även organisationer som kanske inte hade ett självklart miljöengagemang, för annars hade KRAV varit irrelevant för flera år sedan, säger Gunnar Rundgren.

Ja, man har varit bra på att hålla sams och har inte uppfyllt schablonbilden av aktivister som ägnar sig åt sektarism. Förutom den stora konflikten med biodynamikerna vid bildandet av KRAV, så har man varit forskonad från uppslitande fraktionsstrider. En förklaring till detta är att man hela tiden har ansträngt sig för att hitta den gemensamma nämnaren, ett arbete som startades redan inom SAO som just kom till för att lägga energin på de frågor som de olika odlarföreningarna kunde enas kring.

Likaså fick det ta tio år att arbeta fram Ekologiska Lantbrukarnas jordbrukspolitiska program som kom 1994, vilket innebär att tankarna var djupt förankrade, något som också borgat för samförstånd menar Inger Källander.

Jordbrukets specialisering

Vad missade man då på vägen? Och vad återstår att göra?

– Vi hade kanske inte tänkt att

DRAGONE BETESRUTSARE

EINBÖCK PNEUMATICSTAR

KVICK-UPP KULTIVATORN

B LILJEHOLM AB

tel 040-29 43 00
www.liljeholm.se

EINBÖCK VOTEX DRAGONE KVICK-UPP

det ekologiska jordbruket skulle gå samma väg som det konventionella och bli allt mer specialiserat. Vi ville att det skulle bli tvärtom, diversifierat med fler grödor på varje gård och djurslagen utspridda på fler gårdar. Men vi kanske inte ska lasta oss så hårt för det eftersom jordbruket har så tufft för att överleva, säger Inger Källander.

Hon hade också trott att man skulle ha nått längre när det gäller självförsörjningsgraden på foder och växtnäring, och hon ser en risk att man får samma problem med transporter som inom det konventionella jordbruket.

På samma sätt tror hon att det är nödvändigt att stå fast vid värden som man anser viktiga, som förbudet mot nitrit och kravet på grisarnas utevistelse.

– Vi anses ibland av KRAV som väldigt fundamentalistiska, men om vi ska kunna se konsumenterna i ögonen måste vi ha skillnader mot det konventionella jordbruket, säger Inger.

Inger tycker också att man gjorde helt rätt när man valde att sälja genom den traditionella handeln, men inser också att i den rådande utvecklingen inom handeln så har den ekologiska lantbrukaren och den ekologiska maten blivit allt mer anonym. Gunnar Rundgren tycker också att man har tappat bort kopplingen till god matkultur ("vi har ju även tryckt ut ekologiska chips till exempel") och att man missat kopplingen till hälsa.

Aktiviteter för att skapa ett jordbrukspolitiskt program började tidigt. Här ett seminarium för lantbrukare och forskare på SLU. På bilden syns bl a Lena och Claes-Fredrik Roempke, Dag Salomonsen, Arne Tillander, Staffan Åkerman, Peter Söderbaum, Bengt Flårdh och Janne Grimlund.

– Jag tror nog att vi gjorde rätt som inte pratade om hälsa för det hade inte gått vid den tidpunkten, men vi kanske behöver ta tillbaka den frågan nu, säger han.

Många visioner kvar

En av Staffan Åhréns tidiga käpphästar – att hitta alternativa energilösningar, återstår fortfarande, även om han kanske inte ser att det är ekobönderna som i första hand ska stå för det arbetet. Han drömmer om att propen ska lossna på riktigt för det ekologiska. Och Gunnar Rundgren har en vision om att ekologiskt en dag kommer att vara det normala och att det i stället är de som har GMO, hormoner osv som i stället ska ha dödsfall på sina produkter...

– Mycket av visionerna finns kvar, kanske har vi bara tagit ett

steg på vägen. Det är mycket fantastiskt som har hänt, men samtidigt har maten blivit allt mer anonym och avstånden ökar allt mer mellan konsument och matproduktion, säger Marianne Schönning.

Mest nöjd är hon med att det ekologiska lantbruket nu faktiskt är en etablerad del av lantbruket. Eftersom Marianne också har arbetat mycket internationellt, hon är bland annat vice ordförande i IFOAMs EU-grupp, så är GMO och hur detta kommer att påverka ekoproduktionen något som hon ser som en viktig framtidsfråga.

– En oerhört viktig fråga är vilken nivå man kommer att sätta på oavsiktlig kontaminering av utsäde. Om man sätter den på 0,5 procent så innebär det 20-25 000 plantor per hektar om man odlar t ex höstvetete. Om vi

inte ens orkar håller rent där, då är det kört, säger hon.

Nu har det gått 20 år. Många av de nya bönderna har valt den ekologiska vägen av ekonomiska skäl, inte av ideologiska. Finns det en risk för att engagemanget blir utspätt?

– Nej, engagemanget hos våra medlemmar är vår styrka lika mycket nu som tidigare. När vi började var vi en handfull som var väldigt drivande. Nu är vi en riksorganisation och det är en väldig skillnad. Vi märker det inte minst när vi gör våra utätriktade aktiviteter som "Bondens Ekologi" och "Ekobonde på besök", att det är så många av våra medlemmar som vill vara med och att de är så stolta över sitt arbete på sina gårdar att man blir alldeles rörd, säger Inger Källander.

KRAV-GODKÄNT CERTIFIERAT UTSÄDE

- v-vete Dacke
- v-korn Baronesse, Ortega, Barke
- havre Stork, Chantilly
- åkerböna Columbo
- ärtor Brutus

Ring för mer information

AXET AB Källs Nöbbelöv, 260 20 Teckomatorp 0418-66 04 36, 0708-20 51 35 axet@mail.com

SÖKES

Nya utsädesodlare för spannmål, ärtor, bönor

Nya kontraktsoodlare för malkorn och v-vete

Mottagning kan ske vid skörd